

Burjuvazi ve Kapitalist Zihniyet

Arş. Gör. Canan YILMAZ

Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü

cananyilmaz@sakarya.edu.tr

Kitap İncelemesi

BURJUVA

Yazar: Werner Sombart

Çeviren: Oğuz Adanır

Ankara, 2017, Doğu Batı Yayınları, 404 Sayfa

Önceleri Marksizm'in hayranı, daha sonra düşmanı olan Sombart'ın 1913 yılında kaleme aldığı "Burjuva" eserini yazdığı dönemde daha çok sosyalist kimliğine büründüğü görülmektedir. Tarihsel-toplumsal temellere dayalı ekonomi bilimi savunucusu ve sosyolog Alman İktisat Profesörü Werner Sombart'ın; liberal politikacı, sanayici ve toprak sahibi bir babaya sahip olmasından dolayı kapitalist zihniyetin içerisinde yer alarak analiz ettiği konuya uzak olmaması belki de kaleminin bu kadar güçlü olmasını sağlamıştır. Önceki çalışmalarında; erken dönem, zirve dönemi ve geç dönem olarak ayırdığı kapitalizmin analizini yapan Sombart'ın kapitalizm tanımını bilmek konuyu anlamak açısından önemlidir.

Marx kapitalizmi meta üretim sistemi olarak tanımlamaktadır ve Sombart da bu tanımlı benimsemektedir. Ona göre Ritzer (2012: 29)'in de ifade ettiği gibi kapitalist toplumda insanlar kendileri için üretmek yerine küçük bir kapitalist grup için doğal olmayan bir şekilde üretmektedirler. Bu noktada kapitalizmi besleyen ve kapitalizmden beslenen kapitalist zihniyet ya da burjuvazi önem taşımaktadır.

Sombart eseri ile burjuva sınıfına ilişkin kalıplara önemli darbeler indirmektedir. Şöyle ki; burjuvayı şehirde yaşayan, para sahibi, üst-orta gelir grubundaki bir insan tipi olmaktan çıkarıp, tarihsel gelişimi detaylı şekilde incelenmiş bir insan tipine dönüştürmüştür. Aynı zamanda eserde insanlığın geçirdiği kültürel, iktisadi ve toplumsal değişim de nedenleri ve sonuçlarıyla ele alınmaktadır. Kitap boyunca bir yanda mesleki alanda dürüstlük, çalışkanlık gibi kişisel özellikler; diğer tarafta hesap kuvveti gibi davranışları barındıran tinsel öğelerin ekonomik yaşam üzerindeki etkisini detaylı şekilde incelemektedir.

Sombart, eserini (2017: 392); "Kapitalist zihniyet sorununun doğası ve kökenleri olağanüstü bir şekilde karışık olup, bugüne kadar sanıldan ve sandığımdan çok daha karmaşık bir şeydir." ifadesiyle özetlemektedir. İnsanlığın içinde bulunduğumuz iktisadi toplumu nasıl oluşturduğunu ve bu oluşum sürecini etkileyen faktörleri açıklamaktadır. Eser aynı zamanda Weber'in kapitalizm varsayımlarını (bkz. Weber 1999) eleştirmekte ve Protestanlığın kapitalizmin ruhunu beslemediği hatta kapitalizmi engelleme eğiliminde olduğunu söylemekte

ve bu tezini; Püriten etiğin yoksulluğa verdiği önem ve zenginliğe karşı duyulan tiksinti anlayışlarını göstererek desteklemektedir.

Günümüzden yaklaşık yüz yıl önce yayımlanmış bu eser, güncelliğinden bir şeyler yitirmiş olmasına rağmen burjuvazi ve kapitalizm oluşumu hakkında yazılmış en önemli eser olma niteliğini korumaktadır. Kitap iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda tarihsel verilere dayanarak kapitalist zihniyetin gelişme süreci özellikle girişimcilik ruhu ve burjuva zihniyeti anlatıldıktan sonra; ikinci kısımda kapitalist zihniyetin oluşmasını sağlayan unsurlar anlatılmaktadır. Eserde genel olarak Avrupa’da kapitalist zihniyetin ortaya çıkışı ve gelişimi betimlenmektedir.

Yazar Burjuvanın XIV. yüzyılda Floransa/İtalya’da doğduğunu belirtmektedir. Bu dönemde İtalya; seküler (laik) eğitilmiş insanların sayısının arttığı, Rönesans’ın yaşandığı, matbaanın kullanılmaya başlandığı, ekonominin büyüdüğü ve şehir devletlerin ortaya çıktığı bir ortam olduğu için burjuvanın doğmasına uygun bir zemin oluşturmuştur. XV. yüzyılda Floransa oligarşi ile yönetilen bir cumhuriyet olmasına rağmen onu kontrol etmeyi başaran Banker ailesi Medici’ler tarafından yönetilmeye başlanarak kapitalist zihniyetin gelişmesine uygun bir zemin hazırlamıştır.

Kitapta genel olarak kapitalist zihniyetin oluşumu iki aşamalı bir olgu olarak değerlendirilmektedir. 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar süren dönemde “her şeyin başı ve her şeyin ölçüsü insandır” anlayışına dayanarak ekonomik etkinliklerin başlangıç noktasının insani gereksinimler olduğu söylenebilir. İnsanın gereksinimlerini toplumsal konumuna uygun olarak karşılama düşüncesi kapitalizm öncesi ekonomi anlayışını ortaya koymaktadır. Gelenekçi ekonomi yani sadece size verilenden yararlanmak, alışık olunanı yapmak yaygın bir düşünüş biçimidir. 14. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar süren bu birinci aşamanın burjuvaları; namuslu, kanaatkâr, dürüst, çalışkan, dindar ve aklın yolunda ilerleyen insan tipini temsil etmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ikinci aşama burjuvaları; sanayileşme ve büyük şirketlerin kuruluşu ile ahlaki açıdan bir bakıma “ahlaksızlaşmak” zorunda kalmıştır. Bu dönemin burjuvaları; kurnaz, ilerleme, büyüme, hız ve kâr tutkunu insan tipini temsil etmektedir.

Kapitalizmin doğuşunda kapitalizm girişimcinin eseriymiş evrede girişimci kapitalizmin eseri haline gelmiştir. Weber’in (1999: 98) ifadesiyle; modern kapitalizm hepimizin içine doğduğu her birimizin hiçbir değişiklik yapmadan içinde yaşamaya davet edildiğimiz muazzam bir Kozmos’a benzemektedir. İnsan elinden çıkan bir sistem olan kapitalizm, otonom bir işleyiş kazanarak ona müdahale ederek engellemek isteyen insanları artık saf dışı bırakmakta ve hiç durmadan her geçen gün büyüyüp kusursuzlaşmaktadır. Sombart’ın eserindeki ifadesiyle (2017: 395); zincirlerinden boşalan bu dev, yolu üzerinde ilerlemesine karşı çıkan bütün engelleri yıkıp dümdüz ederek ülkeden ülkeye yayılmaktadır. Ancak kapitalist zihniyet Sombart’ın (2017: 396) ifadesiyle kendi yıkılış ve ölümüne yol açacak tohumunu da bünyesinde taşımaktadır. Girişimciliğin mekanikleşmesi üzerine kurulu dev bir sanayide kapitalist zihniyete yer kalmayacaktır. Kapitalist zihniyette girişimcilik ruhu öldüğünde de kapitalizmin yaşaması olanaksızlaşacaktır.

Eser akıcı diliyle kolay anlaşılır ancak üzerine uzun uzun düşünmek gereken derinlikteki felsefi anlatımıyla bir o kadar zorlayıcıdır. Yazarın eserinde tartışmalarını nesnel-bilimsel bir düzeyde tutmaya çalıştığı da görülmektedir.

Hem pratik hem de entelektüel açıdan önemli olan bu çalışma, kapitalizm zihniyetinin nasıl geliştiğini ve beslenme kaynaklarını aktarmaktadır. Yazar başka yazarlardan yaptığı alıntılarla düşüncelerini kuvvetlendirerek aktarmaktadır. Eser içinde yaşadığımız çağın yaygın üretim sistemi olan kapitalizmi anlamak için önce kapitalist zihniyeti anlamak gerektiğinden bu konuda yaptığı açıklamalarla literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak kapitalizm, işletme, ekonomi, istihdam, insan kaynakları yönetimi, çalışma ekonomisi, iktisat gibi konularda araştırma yapan üniversite öğrencileri, araştırmacılar ve hocalarına katkı sağlayacak bir çalışma olmuştur. Sombart'ın bu klasik çalışması burjuvazi üzerine kaleme alınmış bir başyapıt niteliğinde olup; tarihte burjuvazinin yarattığı büyüğü anlayabilmek için okumak gerekmektedir.

Kaynakça

Ritzer, George (2012) Modern Sosyoloji Kuramları, çev. Himmet Hülür, De Ki Yayınları, Ankara.

Sombart, Werner (2005) Kapitalizm ve Yahudiler, çev. Sabri Gürses, İleri Yayınları, İstanbul.

Weber, Max (1999) Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Ayraç Yayınları, Ankara.